

Невена ГАВАЗОВА

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”,
Велико Търново, България
ngavazova@abv.bg

ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК И СВ. ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА МИЛОСТИНЯТА

Nevena GAVAZOVA

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo,
Veliko Tarnovo, Bulgaria
ngavazova@abv.bg

GREGORY CAMBLACK AND ST. JOHN CHRYSOSTOM ON ALMSGIVING

For the Second Sunday of Lent, between the end of 1403 and 1406, Hieromonk Gregory, abbot of the Pantokrator Monastery, wrote a *Talk about alms and poverty*. It lacks an interpretation of Sunday reading, but the emphasis is on alms as a virtue and on treating the poor as a way of Christian behavior. The *Talk* is at the center of this interdisciplinary study, which is based on methods from different media fields. Some intertextual connections are established with the homilies of St. John Chrysostom and the approach of the two authors to attracting and interpreting biblical metatext in the oratorical text is analyzed. Thus, the Orthodox preacher Gregory Tsamblak in his early creative years presented himself as an erudite writer from the Turnovo School, preaching in the traditions of the church and patristic tradition.

Keywords: alms, intertextual connections, biblical metatext, patristic tradition, oratorical text

През лятото на 1401 г. в Сучава, столицата на Молдова, като пратеник на Константинополския патриарх пристига православният духовник Григорий

Цамблак¹. След приключване на патриаршеската мисия, през 1402 г. той е ръкоположен за протопрезвитер и главен проповедник във Великата митрополитска църква на Молдовлахия². В 1403 г. е избран за игумен на манастира Нямцу³, където остава до лятото на 1406 г.⁴ в изпълнение на своя дълг да утвърждава Православието в условията на османските нашествия на Балканите.

В проповедите му от този период са разяснени конкретни вероучителни принципи и са обсъдени аспекти из начина на живот в Христа, които изразяват позициите на Православната църква в стремежа за самосъхранение у балканските християнски народи чрез укрепване на вярата. Запазена само в молдовски ръкописи е *Беседа за милостинята и нищите* (през Втората неделя на Великия пост), на която критическо издание осъществява А. И. Яцимирский по най-ранния познат препис в третия сборник на Гавриил Урик от 1448 г. Яцимирский, както и Ю. К. Бегунов, посочват 3 известни преписа: 1. БАН СССР, 13.3.19 (б. Яц. 19), 1448 г., л. 30-34; 2. БРАН, № 309 (б. Национального

¹ В посланието си до молдовския воевода Александър Добрия от 26 юли 1401 г., запазено на гръцки език и в славянски превод на Гавриил Урик от 1426 г., патриарх Матей (1397–1410) съобщава имената на пратениците си – монах кир Григорий и дякон Мануил Архонт: *Чѣстнѣишаго къ свѣщенноиноцѣх и ѿбца доухокнаго и моего калогера курь Григоріа и Почтѣннѣишаго учителѣ склѣтаго евангеліа діакона курь Манзила Еластелина (Яцимирский 1906: 70; Яцимирский 1904: 79-84; Бегунов 2005: 126, 129). Пратеничеството има за цел да се преодолеят старите разногласия по повод опита на молдовския княжески двор от 70-те години на XIV век да се сдобие със самостоятелна църква – тогава Патриаршията не ръкополага за митрополит на княжеството Белградския епископ Йосиф Мушат, а изпраща там свой представител, който веднага е изгонен. Това става причина за конфликта между двете страни, продължил до възцаряването на новия молдовски владетел Александър Добрия (1400 – 1431), по чиято инициатива преговорите с Византийската патриаршия са подновени. – Вж. подр. в: Русев, Давидов 1966: 12-13; Бегунов 2005: 124-129, 571; Бойчева 1980: 177-178. Към този факт от църковно-политическия живот на Молдовското княжество в самото начало на XV век, свързан пряко и със съдбата на Григорий Цамблак, насочва индиректно *Слово за Божествените тайни*. То вероятно е произнесено от търновския проповедник наскоро след официалното пристигане на делегацията в Сучава (вж. подр. в: Бойчева 1984: 376-378; срв. и: Яцимирский 1904: 280) – за това подсказва краят на уводната част от текста: *ѿко ѿ вѣстници радостни вудѣ добродѣтели вѣша, пославшѣмъ на патріархоу (Ник.: 46)*, преди която пък авторът включва възхвала на усърдето на владетеля към църквата: *ѿ поне вѣша любовь зрѣа слѣво оученіа слацѣк приѣмлюща. ѿкоже нѣкоюю довроюю ѿ тоучноюю зѣмлю сѣмена. принеси да коснем са ѿже ѿ сиухъ вѣсѣдѣк, ѿлко подасть дѣхъ стѣни. преже похвалившѣ вѣше оусѣрдіе теплое. толико во къ цркви тѣшаніе вѣше, ѿлко чадѣ къ мѣтри. ѿлко волѣцѣмоу къ вѣрачу. ѿлко жажѣщѣмоу къ ѿсточнику (Ник.: 46).**

² Вж. подр. в: Бегунов 2005: 124; Русев, Давидов 1966: 24-25, 27.

³ Избран в 1403 година. – Вж.: Laudat 1984: 129.

⁴ В 1406 г. заминава за Москва през Вилно, повикан от Киприан. – Вж.: Русев, Давидов 1966: 14; Яцимирский 1904: 90; Бояджиев 2005: 11; Трифонова 1988: 175 и др.

музея древностей, № 155 / 1178), XVI в., л. 42-48; 3. ГИМ, Щук. 63, 1615 г., л. 120 – 123.

По неотчетен препис във влахобългарски ръкопис от XVI в., намиращ се в Лвовската университетска библиотека - Сборник от слова, поучения и проложни жития от началото на XVI в. (1. В. 1, нов № 201, с. 133-139), издадохме⁵ текста с разночетения, новобългарски превод и херменевтичен анализ, който представя Цамблак в традициите на Търновската книжовна школа.

Следващ етап от проучването на ранното му ораторско творчество са връзките с класически образци от раннохристиянската проповед на Източната Църква. Такава зависимост очертава тенденция в църковните изкуства от XIV – първата половина на XV век. Част от обработения материал представям в настоящото изследване. Конкретната задача тук е да се класифицират и анализират на интердисциплинарна основа някои общи места между Цамблаковата *Беседа за милостинята* и проповеди на св. Йоан Златоуст, в които се разяснява същността на тази християнска добродетел.

Цамблак е познавал много добре не само родното си, но и византийското ръкописно наследство, с което работи свободно. Чрез херменевтичен анализ на текстовете се изследва логиката на ползване на изворите у търновския проповедник, внимателният и компетентен подбор на библейски метатекст и отговорното му тълкуване, изцяло адекватно на светоотеческата богословска мисъл. Цел на проучването е да се определят моделите, следвани от българския книжовник (и съответно – от школата, в която се формира той), за създаване на собствени проповеди, което от своя страна позволява да изградим по-ясна картина на някои тенденции в изкуството от периода на исихазма, свързани с културно-историческия контекст и потребностите на православната общност, за която хомилиите са предназначени.

В словото се разяснява понятието за милостинята като добродетел и отношението към бедните като християнско поведение. Проявата на милосърдие българският проповедник поставя **по-високо** от поста, молитвата и сълзите – при тях чрез подвизи се постига благодатно състояние, а милосърдието е израз на жертвена любов: *и́ покáже́мь ꙗ́ко и́ по́стоу и́ мѣтвѣ́ и́ слѣзѣ́мь, и́ прѣчѣ́имь до́брѣдѣ́телѣ́мь, тѣ́ е́сть сѣ́врѣше́нїе. и́во́ ни е́ди́на тѣ́ко лю́бѣ́зно бо́у, ꙗ́коже́ мѣ́тѣ́ни.*

⁵ Вж.: **Романски 1910**: 603 и 605. Лвовският сборник не е добре запазен – липсват първите 8 листа, краят и няколко листа от средата. Съдържа великопостни слова за неделите до Възкресение Христово и след Пасха – до Възнесение Господне. Светоотеческите беседи са подредени според църковния календар. Цамблаковата беседа е пета по ред. Втората част на сборника съдържа предимно жития, сред които са тези на св. Константин-Кирил Философ, на св. Йоан Златоуст, мъченията на св. Екатерина и на св. Яков Персянин, *Житие на св. Алексей, човек Божии, Похвално слово за св. Константин и Елена* от св. Евтимий Търновски и др., а в края се чете *Изложение на православната вяра*. – Вж. подр. в: **Гавазова 2014**: 119-156.

Св. Йоан Златоуст нарича милостинята цѣрца ..., подвѣкны творѣщи члѣки Бг҃ъ⁶ и царицата на добродетелите, която бързо отвежда на небесата: τὴν βασιλίδα τῶν ἀρετῶν, τὴν ταχέως ἀνάγουσαν εἰς τὰς ἀψίδας τῶν οὐρανῶν τοὺς ἀνθρώπους, τὴν συνήγορον τὴν ἀρίστην⁷.

За Цамблак тя е любима добродетел на Бога, понеже и Той е милостив (понеже и сѣмь мѣтвѣ и ѣсть и ѣменуѣт сѣ) – делото на изкуплението е висша проява на Божията любов и израз на Неговата милост, и **привежда в покаяние**. И св. Йоан Златоуст в Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. Ὁμιλία γ' посочва: πρώτην καὶ μεγάλην μετάνοιαν τὴν ἐλεημοσύνην, λυτρώσασθαι τῆς σαρῆς ἀμαρτημάτων δυναμένην⁸.

Подражанието на Бога в делото на милостинята Цамблак посочва като **един от пътищата за спасение**. Дефинирана е и духовната последица: милостивият дава не за да облагодетелства Бога, а да придобие милост за себе си: не да того вблѣттелствѣиши, нж да ѣскрѣнѣнѣго помѣлювавѣ, кѣ сѣвѣ мѣтѣ при-трѣнѣиши. Наградата за благотворене е благодатното състояние, на което Бог прави съпричастни милосърдните – блаженството на вярващите (влагѣни вѣ мѣтвѣи рѣ, ꙗко тѣ помѣлювани вѣдѣт – Мат. 5:7). Не само материалните (рас-тѣчи и дѣ оубѣгым' правда ѣго прѣкѣиваѣтъ кѣ вѣкѣи вѣкѣа), но и духовните (влѣтъ мѣжѣ мѣлѣа и дѣа⁹) прояви на милосърдие държат в пътя на добродетелта тези, които жертват усърдно и с любов за ближния. По същата метатекстова основа и Златоуст в Λόγος περὶ μετάνοιας. καὶ κατανύξεως, καὶ ὅτι ταχὺς ὁ Θεὸς εἰς σωτηρίαν καὶ βραδύς εἰς τιμωρίαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς Ῥαάθ παράδοξος ἱστορία. Ὁμιλία ζ' разяснява **двустранныя полза от милостинята**: Σοὶ τῷ πολουτοῦντι δέδωκε πολουτεῖν ἐλεημοσύνη, καὶ скорπίζειν ἐν δικαιοσύνῃ· Ἐσκόρπισε γάρ· ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα (Пс. 111:9). Ὁρᾷς, ὅτι ὁ πολύσιος ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης θησαυρίζει δικαιοσύνην αἰώνιον; ὄρα πάλιν καὶ τὸν πένητα· ἐπειδὴ οὐκ ἔχει πολοῦτον, ᾧ ἐργάσεται δικαιοσύνην, ἔχει πηνίαν, ἐξ ἧς καρποῦται ὑπομονὴν αἰώνιον¹⁰.

⁶ В: Цвѣтникъ, Поч. ман. 1791 (по Печатния пролог за м. ноември, л. тли б); презид. Москва, 1913; фототипно – 2003, на л. рпѣ б: Слово Іωανна Златοοῦσταγω, ω млостынн. Начало: Млѣстыни рѣмѣствѣница естъ мѣдра, и приставница дѣклающыиъ ю, и содрожкѣница Бж҃ѣа естъ, и присенω влизътѣ ѣго прѣдстоитѣ. В ръкописната традиция текстът е извлечение от по-обширното Слово ω мѣтвѣи с начало: Брѣа, внимаите мѣтвѣи ваша. и доврѣтворенна не забываите. мѣтвѣи и вѣкрою вблѣчаютѣ/ сѣ грѣси. и не оублѣни сѣ творитѣ/ добра (РГБ – Москва, ф. 304. I, № 144 (1906), Поучения от св. Йоан Златоуст и др., полууст., бързопис, от края на XVI в., 4^о, 291 л., л. 115а – 120а. – Цит. по: **Кенанов 2010: 171.**

⁷ PG 49: 292.

⁸ PG 49: 297.

⁹ По Пс. 40:2.

¹⁰ PG 49: 336.

У Цамблак Соломон възпява милостинята, с която **се очистват грехове** (по Притч. 16:6). В Златоустовото слово Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. Ὁμιλία γ' мисълта е по-разгърната с тълкувание на новозаветния текст: καὶ ἐξ αὐτῆς διδάχθητι τῆς Γραφῆς τοῦτο λεγούσης· *Κορνήλιε, αἱ προσευχαί σου, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ* (Деян. 10:4). Τὸ δὲ, Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἔστι, Κἄν πολλὰς ἔχῃς ἀμαρτίας, ἐλεημοσύνη δὲ ἢ συνήγορος, μὴ φοβοῦ· οὐδεμία γὰρ αὐτῇ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀντιτάσσεται· χρέος ἀπαιτεῖ, ἰδίον ἔχει χειρόγραφον μετὰ χεῖρας βασιτάζουσα (Ματ. 25:40)¹¹. Цамблак пък добавя, че Христос също посочва тази добродетел като път за спасение на грешниците: *μῆτι χοσιζῶν ἂν κερύττω*¹².

С проявата на добротворство човек може да **изиска своето спасение**: *Κοῖτο прави добро на сиромαх, дава назаем Господу (ἀνλόγησι νήψα, ἐν τῷ ζέμει δάετῃ βῶν), и Той ще му отплати за неговото благодеяние* (Притч. 19:17). С това библейско позоваване Цамблак конкретизира точно отношението, в което влиза милосърдният с Твореца. Милосърдието κρύλο ἐστῆ ... ἢ πόστον ἢ κέρτωκ ἢ κέρτωκ. Ако с подвизите (пост, молитва, сълзи) християнинът изразява своето усърдие и ревност за спасението, което остава в рамките на надеждата и молитвеното упование, то чрез милостинята благотворецът прави Бога свой длъжник.

Подобно на Свещ. Писание, в светоотеческата литература за обяснение на духовни факти, явления и отношения се прави аналогия с материално-правни отношения. Като предостави нещо (вещ / пари) на нуждаещ се за безвъзмездно ползване или утеши скърбящ с духовна / морална подкрепа, милостивият влиза в отношение с неговия Небесен Отец, обвързва Изкупителя да поеме дълга на изпадналия в нужда *син по благодат*. Златоуст в Λόγος περὶ μετανοίας, καὶ κατανύξεως, καὶ ὅτι ταχὺς ὁ Θεὸς εἰς σωτηρίαν καὶ βραδύς εἰς τιμωρίαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς Ῥαάθ παράδοξος ἱστορία. Ὁμιλία ζ' подробно обяснява този тип духовни отношения чрез паралел с гражданските правоотношения: Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῶ. Θεῶ δανείσωμεν τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα παρ' αὐτοῦ λάβωμεν φιλανθρωπίας ἀντίδοσιν¹³. Той призовава вярвящите да дадат в заем на Бога милосърдие, за да получат в замяна Неговата човеколюбива отплата, защото *милостивият към бедния дава на Бога*. Човек избира дали да постави себе си в позиция на заемодавец и да направи Бога свой длъжник чрез делото на милосърдието или Бог да бъде негов Съдия, който *не се смилява над длъжника*: Εἰ δανείζεται Θεὸς παρ' ἡμῶν, ἄρα χρεώστης ἡμῶν ἐστὶ. Τί οὖν θέλεις αὐτὸν ἔχειν, χριτὴν ἢ χρεώστην; Ὁ χρεώστης αἰδεῖται τὸν δανείσαντα· ὁ κριτὴς οὐ δυσωπεῖται τὸν δανειζόμενον¹⁴. От друга страна,

¹¹ PG 49: 293.

¹² Ос. 6:6; Ματ. 9:13; Ματ. 12:7; Μαρκ. 2:17; Λυκ. 5:32.

¹³ PG 49: 333.

¹⁴ PG 49: 333.

и гражданските правоотношения са психологически мотивирани и осмислени в антропологичен план, чрез анализ на състоянията на падналата човешка природа: *Ἀναγκαῖον δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἰδεῖν, τίνος ἔνεκεν ὁ Θεὸς εἶπεν, ὅτι Ἐμοὶ δανεῖζει ὁ διδούς πτωχῶ. Ἐπειδὴ εἶδεν ἡμῶν τὴν πλεονεξίαν ῥέπουσαν εἰς πλεονασμὸν, ὡς ἔφθην εἰπὼν, καὶ μηδαμοῦ τὸν χρήματα ἔχοντα δανεῖζειν θέλοντα ἄνευ ἀσφαλείας· ἀπαιτεῖ γὰρ ὁ δανείζων ἢ ὑποθήκην, ἢ ἐνέχυρα, ἢ τὸν ἀντιφωνοῦντα, καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων ἀσφαλειῶν ἐμπιστεύει τὰ ἑαυτοῦ χρήματα, ἢ ἐγγύας δεχόμενος, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἢ ὑποθήκην πραγμάτων, ἢ ἐνέχυρα¹⁵. Следва Златоустовото тълкувание на тези отношения в сотирологична перспектива, във връзка с библейския текст: ἐπειδὴ οὖν εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι ἐκτὸς τούτων οὐδεὶς δανεῖζει, οὐδὲ εἰς φιλανθρωπίαν βλέπει, ἀλλ' εἰς μόνον τὸ κέρδος ὄρα, πάντων δὲ τούτων ἔρημος ὁ πτωχός, οὐκ ὑποθήκην ἔχων· οὐ κέκτηται γὰρ οὐδέν· οὐκ ἐνέχυρα φέρων· γεγύμνωται γὰρ· οὐ τὸν ἀντιφωνοῦντα παρέχων· ἀπιστεῖται γὰρ διὰ τὴν ἀπορίαν· ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν διακινδυνεύοντα τῇ ἀπορίᾳ, καὶ τὸν ἔχοντα χρήματα κινδυνεύοντα διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν, μέσον ἑαυτὸν παρενέθηκεν, ἐχέγγυον μὲν τῷ πένητι, ἐνέχυρον δὲ τῷ δανείζοντι. Ἀπιστεῖς τούτῳ, φησὶ, διὰ τὴν ἀπορίαν, ἐμοὶ πιστευσον διὰ τὴν ἀφθονίαν. Εἶδε τὸν πτωχὸν, καὶ ἠλέησεν· εἶδε τὸν πτωχὸν, καὶ οὐ παρεῖδεν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔδωκεν ἐνέχυρον τῷ μηδὲν ἔχοντι, καὶ τῷ ἀπόρῳ παρέστη διὰ πολλὴν ἀγαθότητα, ἐπαληθεύοντος τοῦ μακαρίου Δαυὶδ τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ, καὶ λέγοντος· Ὅτι παρέστη ἐκ δεξιῶν πένητος. Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανεῖζει Θεῶ. Θόρσει, φησὶν, ἐμοὶ δανεῖζεις¹⁶.*

По този начин милосърдният устройва спасението си като сигурно събитие в бъдещето, т. е. очаква го като нещо дължимо¹⁷. Тази мисъл префразираща Цам-

¹⁵ PG 49: 333.

¹⁶ PG 49: 333-334.

¹⁷ Авва Доротея посочва казусите, в които заемателят-длъжник се освобождава от обвързаността за *духовно* дължимо, понеже заемодателят е поискал *материална* престация. С нейното изпълнение нормално се ликвидира договорното отношение между двете страни: „... И тъй, казахме, винаги трябва да гледаме тази цел и разумно да правим добро: защото и в целта на милостинята има голямо различие. Един дава милостиня за благословение на нивата му, Бог благославя нивата и той постига своята цел. Друг дава милостиня, за да се спаси неговият кораб, и Бог спасява кораба. Трети я дава за децата си и Бог спасява и запазва децата му. Друг я дава, за да се прослави и Бог го прославя. Защото Бог не отхвърля никого, но всекиму дава онова, което е поискал, ако само то не вреди на душата му. Всички споменати просители са получили наградата си и Бог нищо не им дължи, защото те нищо не са искали за себе си и целта, която са имали предвид, не е имала отношение към тяхната душевна полза. Ти си направил това за благословение на твоята нива и Бог благослови нивата ти; ти си направил това за децата си и Бог запази децата ти. Ти си направил това, за да се прославиш и Бог те прослави. И тъй, какво ти дължи Бог? Той ти е дал заплатата, за която си работил”. – **Авва Доротея 1991**: 105.

блак, ползвайки същите библейски цитати, и я свързва с **духовното израстване, изобразено чрез символа за полет**: по ѓже вѡ вѣннѣти вѣ ницаго ржкѣ, ѡвѣ вѣзлѣтаеть прѣхѡда вѣздѡѣ. прѣклѣтаѡ нѣнаѡ. мѣслѣныѡ мѣнохѡда чѣны ѣ мѣтѣкаго бѡ, вѣсѣзрѣтелныѡ прѣстѣетъ очѣма, тѡго нѡмѣ длѣжника тѣвѡра. Подобна речева конструкция намираме и у св. Йоан Златоуст, в Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. 'Ομιλία γ': Μεγάλα τὰ πτερὰ τῆς ἐλεημοσύνης· τέμνει τὸν ἀέρα, παρέρχεται τὴν σελήνην, ὑπερβαίνει τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, αὐτὰς ἀνέρχεται τὰς ἀφίδας τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' οὐτ' ἐκεῖ ἴσταται, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν παρέρχεται, καὶ τοὺς δῆμους τῶν ἀγγέλων παρατρέχει, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τὰς ἀνωτέρας πάσας δυνάμεις, καὶ αὐτῷ παρίσταται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ¹⁸. Без милосърдие покаянието е мъртво и безкрило, и не може да полети без крилете на милосърдието, според Лόγος περὶ μετανοίας. καὶ κατανύξεως, καὶ ὅτι ταχὺς ὁ Θεὸς εἰς σωτηρίαν καὶ βραδὺς εἰς τιμωρίαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς 'Ραάθ παράδοξος ἱστορία. 'Ομιλία ζ': μετάνοια ἐκτὸς ἐλεημοσύνης νεκρὰ ἐστὶ καὶ ἄπτερος· οὐ δύναται μετάνοια πτερωθῆναι, μὴ ἔχουσα πτερὸν ἐλεημοσύνης¹⁹. Тази мисъл е подкрепена и с тълкуванието на Деян. 10:1-4 във връзка с милостинята – покаянието на Корнилий не може да стигне до небето без крилете на милосърдието: Διὰ τοῦτο τῷ καλῶς μετανοήσαντι Κωρνηλίῳ πτερὸν ἐγένετο τῆς εὐσεβείας ἢ ἐλεημοσύνης· Αἱ ἐλεημοσύναι σου γὰρ φησὶ, καὶ αἱ προσευχαὶ σου εἰς οὐρανὸν ἀνέβησαν. ὥς εἰ μὴ εἶχε πτερὸν τὴν ἐλεημοσύνην ἢ μετάνοια, οὐκ ἂν εἰς οὐρανὸν ἐχώρησεν²⁰. Златоуст описва милостинята със златни криле: крилата еσть и легка, и крилкѣ имѣщи златѣк, летанїе имѣщи прѣскрашающе аглы във връзка с мисълта за духовното напредване: който дава милостиня с чисто сърце, со многою радостїю ωттверждаетъ небесныя врата²¹.

Така с конкретния казус от обществените отношения се обяснява Божието спасително действие спрямо човека. На антитезния принцип Цамблак посочва **разликата между човешкия и духовния закон**: ѣ ѡще члѡкѡ ѣво вѣ зѡемѣ дѡмѣ, тѡлѣко нѡмѣ дѡетъ ѣлѣко прѣѡтѣ. бѣ жѣ не тако. нѣ мѡлаѡ оѣво ѡнѣ прѣѣмлетъ ѡ нѡ ржками нищѣ, стѡрѣици же соѣгоѡва нѡмѣ вѣздѡетѣ. Тези отношения подробно обяснява и св. Йоан Златоуст в Лόγος περὶ μετανοίας. καὶ κατανύξεως, καὶ ὅτι ταχὺς ὁ Θεὸς εἰς σωτηρίαν καὶ βραδὺς εἰς τιμωρίαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς 'Ραάθ παράδοξος ἱστορία. 'Ομιλία ζ', съпоставяйки двата вида заем – като материална престация и като духовен дълг: Μάλιστα μὲν οὖν

¹⁸ PG 49: 293.

¹⁹ PG 49: 332.

²⁰ PG 49: 332.

²¹ РГБ – Москва, Поучения от св. Йоан Златоуст и др., края на XVI в., л. 115а – 120а – Цит. по: **Кенанов 2010**: 171-172; вж. и **Кенанов 2010**: 172, бел. 4. За състоянието *духом крилат* с текстове из светоотеческата литература вж. подр. в: **Кенанов 2010**: 174-184.

παρανομώτατον παρὰ Θεοῦ λόγον ἀπαιτεῖν· πλὴν ἵνα συγκαταβῶ σου τῇ ἀνομίᾳ, καὶ λύσω τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἀποτομίαν, ἀντεξετάσωμεν πρὸς ταῦτα. Δανείζων τοῖς ἄλλοις τί κερδαίνεις; τί παρ' αὐτῶν εἰς πλεονασμὸν ἐπιζητεῖς; οὐχ ἑκατοστὴν, ἐὰν τὴν ἔννομον ζητήσης; Ἐὰν δὲ πλεονάσης τὴν ἀπληστίαν, διπλὴν καὶ τριπλὴν καρπώση τὴν ἀδικίαν. Ἐγὼ δὲ σου νικῶ τὴν πλεονεξίαν· ὑπερβαίνω σου τὴν ὄρεξιν τῆς ἀπληστίας· καλύπτω τῇ ἐμῇ ἀφθονίᾳ τὴν ἀμετρίαν. Σὺ ἑκατοστὴν ζητεῖς, ἐγὼ δὲ ἑκατονταπλασίονα δίδωμί σοι²². Тук разликата между двамата проповедници е, че вторият отразява порочната практика на експлоатация в робовладелските общества чрез налагане на висока лихва, която силният икономически заемодател налагал на безпомощния заемател. Тази особеност насочва към средата, за която са предназначени проповедите, съответства на пряката цел на духовника и изразява личния му творчески подход при представяне на идеята и формулиране на посланието в проповедта.

Още в древните законодателства институтът *mutuum* (обикновен заем) е познат като договор, чрез който едно лице (заемодател) прехвърля на друго лице (заемател) собствеността на определена парична сума или на определено количество заместими вещи срещу задължение на заемателя да му върне в определен срок същата сума или вещи от същия вид, количество и качество²³. Първата норма, която Мойсей обявява на израилтяните след избавлението от египетското робство, свидетелства за случаите на злоупотреби, когато с отделна стипулация²⁴, а не по силата на договора за заем, се е уговаряла лихва: *Ако заемеш пари на някой сиромас от народа Ми, не го притеснявай и не му налагай лихва* (Изх. 22:25). В допълнение той изрича и моралния закон: *към сиромасха не бъди пристрастен в сѐдбата му* (Изх. 23:3). Върху тази основа двамата проповедници изграждат своята концепция за паралела между материалната и духовната реалност. Но очевидно в Златоустовото слово е отразен опитът на Църквата през IV век да ограничи лихварството – едно от онези негативни явления, които са разяждали древните общества още от най-ранните стадии на тяхното развитие.

По-нататък у Цамблак, ако по силата на материалното правоотношение заемателят връща толкова, колкото е приел, то всеки, който жертва свое благо заради Името Господне, *ще получи стократно и ще наследи живот вечен* (Мат. 19:29). Във връзка с неизмеримото Божие човеколюбие и Златоуст в Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. Ὁμιλία γ' говори за възмездие от Бога като награда за добрите дела: Μικρὸν θέλει παρὰ σοῦ πόνον, καὶ αὐτὸς παρέχει τὰ μεγάλα· πρόφασιν ζητεῖ παρὰ σοῦ, ἵνα σοι δῶθησαυρὸν σωτηρίας. ... πρόφασιν μικράν σὺ εἰσένεγκε, ἵνα εὐπρόσωπον ἔχῃς τὴν ἀπολογία· ... Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς χεῖρας

²² PG 49: 334.

²³ Андреев 1993: 340-344. Срв. и: Кожухаров 1992: 3-14.

²⁴ Формален договор, който в Древен Рим се сключвал чрез въпрос и отговор.

πρὸς ἐλεημοσύνην διδάξωμεν, ἵνα συνεισηενέγκωμεν μικρόν τι· ... ἐπειδὴ καὶ μεγάλα τὰ μέλλοντα δίδοσθαι ἡμῖν, καὶ ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν δύναμην· παράδεισος γάρ ἐστι, καὶ βασιλεία οὐρανῶν²⁵.

Съществен элемент в отношението е, че **не тленни, но нетленни блага дарява Господ**²⁶: ἡ τλήκνηα οὐκὸς πριέμλε̅ нетлѣкнна же дѣроуеть. И св. Йоан Златоуст в Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. 'Ομιλία γ' образно представя небето като *сделка и търговия*, като призовава да се дават тленни заради сдобиването с нетленни блага: 'Εμπορία καὶ πραγματεία ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡμεῖς ἀμελοῦμεν. Δὸς ἄρτον, καὶ λαβὲ παράδεισον· δὸς μικρὰ, καὶ λαβὲ μεγάλα· δὸς θνητὰ, καὶ λαβὲ ἀθάνατα· δὸς φθαρτὰ, καὶ λαβὲ ἄφθαρτα... Δὸς πένητι, ἵνα σὺ σιωπᾶς, καὶ μυρία στόματα ὑπὲρ σοῦ ἀπολογῶνται, τῆς ἐλεημοσύνης ἐνεστώσης καὶ συνηγορούσης· λύτρον ψυχῆς ἐστὶν ἐλεημοσύνη²⁷. Цамблак предлага психологическа картина на конкретно човешко взаимоотношение. В него преобразяващите последици на добродетелния акт са двустранни. Който *безкористно* направи някого свой длъжник, показва *преданост* към него и към себе си привлича неговата *любов*: како да того ктѣ сѣбѣ длѣжника оустрѣити, приазнь показожа томоу, и къ сѣбѣ тогѣ привлѣча любовь; и сѣ ничтѣже облагодѣтелствованъ бывъ ѿ него. Така той представя същността на живота по Бога като процес на осветяване и богоуподобяване, който се осъществява като *съдействие* (συνεργία) на човешката свободна воля и Божията благодат. При св. Йоан Златоуст в Λόγος περὶ μετανοίας. καὶ κατανύξεως, καὶ ὅτι ταχὺς ὁ Θεὸς εἰς σωτηρίαν καὶ βραδύς εἰς τιμωρίαν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς 'Ραάθ παράδοξος ἱστορία. 'Ομιλία ζ' съответният текст е: Δανείσωμεν τοῖνυν τῷ Θεῷ τὴν φιλανθρωπίαν, δανείσωμεν, ἵνα εὔπωμεν αὐτὸν χρεώστην, ὡς ἔφθην εἰπὼν, καὶ μὴ δικαστὴν· αἰδεῖται γὰρ ὁ χρεώστης τὸν δανείσαντα, αἰδεῖται αὐτὸν καὶ δυσωπεῖται²⁸. И двамата проповедници призовават да заемем на Бога човеколюбието си, за да се окаже наш длъжник, а не съдник, защото длъжникът уважава заемодавеца си и го почита.

Цамблак отразява порочната практика на неоснователното самооправдание и оправдание на немилостивото сърце с материална немощ: зѣвогъ̅ ѳсмгъ̅ рѣ̅. сѣл̅ не имамъ. стажкѣни̅ нѣ̅ ми. и ѿкѣдоу̅ имамъ дѣти̅ нищомоу̅. Отговорът на проповедника разкрива същностна особеност при осъзнаването на милосърдието като добродетел – **волята за добротворство**: слыши̅ мола̅ тѣ. не къ̅ мнѡжствѣ̅ дааніа̅ бѣ̅ оугѣждаемъ̅ ѳ̅, нѣ̅ къ̅ мнѡжствѣ̅ произволеніа̅. Такъв подход виждаме и у св. Йоан Златоуст в Тоῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης,

²⁵ PG 49: 298-300.

²⁶ На сравнението тленни / нетленни богатства, дарове Цамблак се спира и в *Слово за починалите*: νό̅ λι̅ слѣка̅ мнѣтѣ̅ гѣже̅ вѣка̅ сего̅; нѣ̅ слѣчайша̅ же̅ ѿного̅. вре́мenna̅ во̅ сита̅ понеже̅ и̅ тлѣкнна̅. бескѣнечна̅ во̅ по́нѣ̅ нетлѣкнна̅ ѿна̅. котѡрое̅ во̅ наслажденіе̅ рци̅ ми̅ ѿмоу̅ настоѡщаа̅. кѡтѡроу̅ тѣ̅шинз̅. сѣ̅спрѡтѣкнове̅ же̅ пѣ̅че̅ (Ник. 43а).

²⁷ PG 49: 294.

²⁸ PG 49: 336.

καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. Ὁμιλία γ': Μὴ πενίαν προβάλλου· ἡ χήρα ἐν τῷ ἐχάτῳ τῆς πενίας ἐξένισε τὸν Ἥλιαν, καὶ ἡ πενία χόλυμα οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς αὐτὸν ὑπεδέξατο· διὸ καὶ ἀξιούς ἀπέλαβε τοὺς καρπούς, καὶ ἐθέρισε τὸν στάχυν τῆς ἐλεημοσύνης²⁹.

Цамблук също привлича доказателства от евангелските текстове, които насочват вниманието към волевата страна като мотив за действията в посочените ситуации. Тълкува се, например, поведението и състоянието на митаря и фарисея: *пристъпниша фарисей и мытарь въ църкѣвъ помолити сѧ. и мытарь оубо произволѣниѣмъ смирѣнїа, привлѣче оправданїе въ единого часа вѣкмени. фарисей же произволѣниѣмъ възнешїа, погуби исправлѣнїа. Молитвата с усърдно смирение на митаря изкупува сторените грехове, а заради стремежа си към превъзнесяне фарисеят не получава опрощение. Съответно, при Златоуст в Λόγος περὶ μετανοίας. Ἐξ ἀγροῦ αὐτοῦ επανεληθόντος. Ὁμιλία α': Ὁ Φαρισαῖος θαρρῶ ἦσας ἐξ αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς κατηνέχθη τοῦ ὕψους· ὁ τελώνης μὴ ἀπογνοῦς, οὕτως ὠρθώθη ὡς κακεῖνον παραδραμεῖν³⁰. Така и в Περὶ μετανοίας. Καὶ εἰς τὴν σλυθρωπότητα βασιλέως Ἀχαάβ, καὶ εἰς Ἴωναν τὸν προφήτην. Ὁμιλία β', след подробното тълкувание на притчата, идва обобщението: Ὁ δὲ Φαρισαῖος κατῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ δικαιοσύνην ἀπολέσας, καὶ ὁ τελώνης κατῆλθε δικαιοσύνην κτησάμενος· καὶ ρήματα πράγματα ἐνίκησαν. Ὁ μὲν γὰρ ἔργοις δικαιοσύνην ἀπώλεσεν, ὁ δὲ λόγῳ ταπεινοφροσύνης δικαιοσύνην ἐκτήσατο³¹.*

От безвъзмездното предоставяне на материални блага Цамблук разграничава **втория вид благотворене** – утешението, съчувствието, състраданието и посочва конкретни негови проявления: *ἄще ѡδέждѧ не ѡмаши ѡдѣкати сърѣвнаго. ἄще пѣнаѧза. ἄще хлѣба. ἄще ничтѡже ѡ сїхѣ ѡмаши, ѡмаши слѡво оубѡтѣшенїа. оубѡтѣши скрѣвацаѧго. ѡмаши слѣзы, съпрослѣзи съ нимъ. и сїмъ не мало помѡгѡудаси ѡвлигѣнїе стѣрѣти. Същата мисъл Златоуст формулира в Τοῦ αὐτοῦ λόγος. Περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ εἰς τὰς δέκα παρθένους. Ὁμιλία γ': Δὸς ἄρτον, καὶ λαβὲ παράδεισον· δὸς μικρὰ, καὶ λαβὲ μεγάλα· δὸς θνητὰ, καὶ λαβὲ ἀθάνατα· δὸς φθαρτὰ, καὶ λαβὲ ἄφθαρτα. Δὸς πένητι, ἵνα κἂν σὺ σιωπᾶς, καὶ μυρία στόματα ὑπὲρ σοῦ ἀπολογῶνται, τῆς ἐλεημοσύνης ἐνεστώσης καὶ συνηγορούσης· λύτρον ψυχῆς ἐστὶν ἐλεημοσύνη³².*

Κατο се опира на стройната богословска система, утвърдена в предходната му светоотеческа традиция, която разкрива домостроителството на човешкото спасение, Цамблук се стреми чрез проповед да запази духа на Православието в подложените на разорение балкански земи. С интереса си към образа на човека, засвидетелстван в раннохристиянската традиция, той определя вътрешни състояния, анализира поведението и мотивите за него чрез

²⁹ PG 49: 294.

³⁰ PG 49: 279.

³¹ PG 49: 290.

³² PG 49: 294.

най-тънки движения на душата в процеса на приобщаването ѝ към благодатта. Тази духовна реалност, станала основа на църковните изкуства още при тяхното формиране, Евтимиевият ученик обяснява, по примера на св. Йоан Златоуст, посредством тълкуване на библейски текстове от една страна, а от друга – опирайки се на живите човешки отношения; в антропологичен план открива смисъла на тайнствата, логиката на утвърждаването в християнските добродетели чрез действието на Св. Дух и начина на живот в Христа. Тези черти в творчеството му са свидетелство за възраждането на Духа в Източната църква. То дава отговор на сложната политическа ситуация, в която попадат балканските народи в края на XIV и началото на XV век – утвърждаването на османското политическо господство и засилените униатски домогвания над православния свят.

Изводите от съпоставителния анализ на някои общи места в словата на двамата проповедници относно милостинята като добродетел касаят личността и таланта на Григорий Цамблак – ерудиран филолог, богослов и защитник на вярата с изграден индивидуален стил и позволяват да бъдат определени актуални тенденции в църковните изкуства по българските земи през Късното средновековие.

ЛИТЕРАТУРА

Доротеј 1991: Авва Доротеј. *Църковни слова*. Тесалоники – Гърция. **Dorotey 1991:** Avva Dorotey. *Tsarkovni slova*. Tesaloniki – Gartsia.

Андреев 1993: Андреев, М. *Римско частно право*. София. **Andreev 1993:** *Andreev, M. Rimsko chastno pravo*. Sofia.

Бегунов 2005: Бегунов, Ю. К. *Творческо наследство Григория Цамблака*. *Новые Авва издания и переиздания по славистике*. Под ред. К. Д. ван Схоневельда. № 3 (367). Ред.: проф. дфн К. Куев и проф. дфн Д. Кенанов. Женева: „Буй туръ“, Велико Търново: „ПИК“ & УИ „Св. св. Кирил и Методий“. **Begunov 2005:** Begunov, Yu. K. *Tvorcheskoe nasledie Grigorija Tzamlaka. Novije izdaniya I pereizdaniya po slavistike*. Pod red. K. D. van Shonevelwda. № 3 (367). Red.: prof. dfn K. Kuev i prof. dfn D. Kenanov. Zheneva: *Buj tur*; Veliko Tarnovo: *PIK & UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“*.

Библия сиреч книгите на Свещеното Писание на Ветхия и Новия Завет. Изд. Св. Синод на БПЦ, София. **Bibliya** sirech knjigite na Sveshtenoto Pisanie na Vethia i Novia Zavet. Izd. Sv. Sinod na BPTs, Sofia.

Бойчева 1980: Бойчева, П. *Традициите на Търновската книжовна школа и делото на Гавриил Урик*. // *Търновска книжовна школа. Т. 2. Ученици и последователи на Евтимий Търновски*. Втори международен симпозиум, Велико Търново, 20–23 май 1976. БАН, София, 1980, 177 – 182. **Boycheva 1980:** Boycheva, P. *Traditsiite na Tarnovskata knjigovna shkola i deloto na Gavriil Urik*. // *Tarnovska knizhovna shkola. T. 2. Uchenitsi i posledovateli na Evtimiy Tarnovski*. Vtori mezhhdunaroden simpozium, Veliko Tarnovo, 20–23 may 1976. BAN, Sofia, 177 – 182.

Бояджиев 2005: Бояджиев, А. *Григорий Цамблак. Слово за Връбница*. Изд. Време, София. **Boyadzhiev 2005:** Boyadzhiev, A. *Grigoriy Tsamblak. Slovo za Vrabnitsa*. Izd. vreme, Sofia.

Гавазова 2014: Гавазова, Н. „Беседа за милостинята и нищите“ от Григорий Цамблак. // *Търновски писмена. Алманах за Търновската книжовна школа*, 6 / 2014. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 119 – 156. **Gavazova 2014:** Gavazova, N. *Beseda za milostinyata i nishtite ot Grigoriy Tsamblak*. // *Tarnovski pismena. Almanah za Tarnovskata knizhovna shkola*, 6 / 2014. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 119 – 156.

Дюлгеров, Цоневски 1997: Дюлгеров, Д., Ил. Цоневски. *Православно догматическо богословие*. III прераб. изд. Велико Търново, 1997. **Dyulgerov, Tsonevski 1997:** Dyulgerov, D. Il. Tsonevski. *Pravoslavno dogmaticheskoto bogoslovie*. III prerab. izd., Veliko Tarnovo, 1997.

Кенанов 2010: Кенанов, Д. *Криланият въздухоходец Теодосий Търновски*. Велико Търново: „ПИК“ & УИ „Св. св. Кирил и Методий“. **Kenanov 2010:** Kenanov, D. *Krilatiyat vazduhohodets Teodosiy Tarnovski*. Veliko Tarnovo: PIC & UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.

Кенанов, Гавазова 2013: Кенанов, Д., Н. Гавазова. *Небето на безмълвието. Книгата „Лествица“ от св. Йоан Синайски и нейният старобългарски превод*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. **Kenanov, Gavazova 2013:** Kenanov, D., N. Gavazova. *Nebeto na bezmalviето. Knigata “Lestvitsa” ot sv. Yoan Sinayski i nezhniyat starobalgarski prevod*. Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”.

Кожухаров 1992: Кожухаров, А. *Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение*. Кн. I, II. Нова редакция: доц. Огнян Герджиков. София: Софи-Р. **Koguharov 1992:** Kozuharov, A. *Obligatsionno pravo. Obshto uchenie za obligatsionnoto otnošenje*. Кн. I, II. Nova redaktsia: dots. Ognyan Gerdzhikov. Sofia: Sofi-R.

Ник. Руска държавна библиотека (РГБ) – Москва, сбирка на П. Н. Никифоров (ф. 199), Сборник № 31, XV век. **Nik.** Ruska darzhavna biblioteka (RGB) – Moskva, sbirka na P. N. Nikiforov (f. 199), Sbornik № 31, XV vek.

Помазанский 1992: Помазанский, протопресв. Михаилъ. *Православное догматическое богословие*. Въ сжато изложение. (Поправленое и пополненное авторомъ въ 1981 г.). St. Herman of Alaska brotherhood press. **Pomazanskiy 1992:** Pomazanskiy, protopresv. Mihail. *Pravoslavnoe dogmaticheskoto bogoslovie*. V sgatom izlozhenii. (Popravlennoe i popolnennoe avtorom v 1981 g.). St. Herman of Alaska brotherhood press.

Романски 1910: Романски, Ст. *Вѣсти и оцѣнки. Влахобългарски ръкописи въ Львовската университетска библиотека*. // *Периодическо списание*. LXXI / 1910, София, 587 – 610. **Romanski 1910:** Romanski, St. *Vesti i otsenki. Vlahobalgarski rakopisi v Ljvovskata universitetska biblioteka*. // *Periodicheskoto spisanie*. LXXI / 1910, Sofia, 587 – 610.

Русев, Давидов 1966: Русев, П., А. Давидов. *Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература*. София: Изд. на БАН. **Rusev, Davidov 1966:** Rusev, P., A. Davidov. *Grigoriy Tsamblak v Rumania i v starata rumanska literatura*. Sofia: Izd. na BAN.

Спасова 2019: Спасова, М. *Книгата Григорий Цамблак (Увод, славянски текст, превод на съвременен български)*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019. **Spasova 2019:** Spasova, M. *Knigata Grigoriy Tsamblak (Uvod, slavyanski tekst, prevod na savremenен balgarski)*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.

Трифопова 1988: Трифопова, А. *Григорий Цамблак. // Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вторая половина XIV – XVI в. Ч. 1 А–К.* Ленинград, 175 – 180. **Trifonova 1988:** Trifonova, A. *Grigoriy Tsamblak. // Slovarj knizhnikov i knizhnosti Drevnej Rusi. Vtoraya polovina XIV – XVI v. Ch. 1 A–K.* Leningrad, 175 – 180.

Яцимирский 1898: Яцимирский, А. И. *Из славянских рукописей. Тексты и заметки.* Москва. **Yatsimirskiy 1898.** Yatsimirskiy, A. I. *Iz slavyanskih rakopisey. Tekstay i zametki.* Moskva.

Яцимирский 1904: Яцимирский, А. И. *Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности.* Издание Императорской Академией наук с 14-ю снимками. С.-Пб. **Yatsimirskiy 1904:** Yatsimirskiy, A. I. *Grigoriy Tsamblak. Ocherk ego zhizni, administrativnoy i knizhnoy deyatelnosti.* Izdanie Imperatorskoy Akademii nauk s 14-ju snimkami. S.-Pb.

Яцимирский 1905: Яцимирский, А. И. *Славянские и русские рукописи румынских библиотек, с 42-мя автотипными снимками. // СОРЯС имп. АН, LXXIX, С.-Пб.* **Yatsimirskiy 1905:** Yatsimirskiy, A. I. *Slavyanskie i russkie rukopisi rumajnskih bibliotek, s 42-tya avtotipnajmi snimkami. // SORJAS imp. AN. LXXIX, S.-Pb.*

Яцимирский 1906: Яцимирский, А. И. *Из истории славянской проповеди в Молдавии. Неизвестные произведения Григория Цамблака, подражания ему и переводы монаха Гавриила с 4-мя автотипными снимками. // Памятники древней письменности и искусства, CLXIII, С.-Пб.* **Yatsimirskiy 1906:** Yatsimirskiy, A. I. *Iz istorii slavyanskoj propovedi v Moldavii. Neizvestnaje proizvedeniya Grigoriya Tsamblaka, podraganija emu i perevodaj monaha Gavriila s 4-mja avtotipnajmi snimkami. // Pamyatniki drevnej pisjmennosti i iskusstva, CLXIII, S.-Pb.*

Laudat 1984: Laudat, I. *Gregorie Camblac et la tradition roumaine. // Търновска книжовна школа. Т. 3. София: Изд. на БАН, 127 – 135.*

Melchisedec 1884: Melchisedec, episkop. *Mitropolitul Grigorie Tamblak, viața și operele sale. // Revista pentru istorie, archeologie și filologie. 2, № 1, p. 1 – 64, № 2, p. 163 – 174.*

Mircea 2005: Mircea, I. R. *Répertoire des manuscrits slaves en Roumanie. Auteurs byzantines et slaves.* Association internationale des études du sud-est Européen, Institut d'études sud-est Européennes – Bucarest, Institut d'études Balcaniques – Sofia, Sofia.

PG 49. Migne, J.-P. *Patrologia graeca (PG), t. 49, Paris, 1862.*